

KIBERJINOYATLARNI ANIQLASH, FOSH ETISH HAMDA ULARNING SODIR ETILISHINI OLDINI OLIH FAOLIYATINI TAKOMILLASHTIRISH

Abdurasul Iminov Abdulatipovich

*IIV Akademiyasi raqamli texnologiyalar va axborot xavfsizligi
kafedrası boshlig'i, Matematika va fizika fanlari nomzodi podpolkovnik
"Huquqbuzarliklar profilaktikasi faoliyati" kafedrası o'qituvchisi*

Nuraliyev Shahzod Anvar o'g'li

*Ichki ishlar akademiyasi "Huquqbuzarliklar profilaktikasi faoliyati"
yo'nalishi 3-o'quv kursi 322-guruh kursanti*

Annotatsiya: Ushbu maqolada zamonaviy axborot-kommunikatsiya texnologiyalarining jadal rivojlanishi natijasida yuzaga kelayotgan kiberjinoyatlar, ularni aniqlash, fosh etish hamda oldini olish faoliyatini takomillashtirish masalalari tahlil qilinadi. Kiberjinoyatlarning asosiy turlari, ularning jamiyat va davlat xavfsizligiga salbiy ta'siri yoritilib, huquqni muhofaza qiluvchi organlar faoliyatida zamonaviy texnologiyalar, raqamli kriminalistika va xalqaro hamkorlikning ahamiyati ochib beriladi. Shuningdek, kiberxavfsizlikni mustahkamlash bo'yicha taklif va tavsiyalar ilgari suriladi.

Kalit so'zlar: kiberjinoyat, kiberxavfsizlik, axborot xavfsizligi, raqamli kriminalistika, profilaktika.

Keywords: cybercrime, cybersecurity, information security, digital forensics, prevention.

Hozirgi kunda raqamli texnologiyalar jamiyat hayotining barcha sohalariga chuqur kirib bormoqda. Davlat boshqaruvi, bank-moliya tizimi, ta'lim, sog'liqni saqlash va kundalik hayotda internet hamda axborot tizimlaridan keng foydalanilmoqda. Bu jarayonlar qulaylik va samaradorlikni oshirish bilan birga, axborot xavfsizligi bilan bog'liq yangi muammolarni ham yuzaga keltirmoqda. Xususan, kiberjinoyatlar sonining ortib borishi zamonaviy jamiyat oldida turgan eng dolzarb tahdidlardan biriga aylandi.

Kiberjinoyat deganda kompyuter texnologiyalari, axborot tizimlari yoki internet tarmog'i orqali sodir etiladigan jinoyatlar tushuniladi. Ushbu jinoyatlar an'anaviy jinoyatlardan farqli ravishda tezkorlik, yashirinlik va transmilliy xususiyatga ega bo'lib, ularni aniqlash va fosh etish ancha murakkab hisoblanadi. Kiberjinoyatlar orqali shaxsiy ma'lumotlar o'g'irlanishi, moliyaviy zarar yetkazilishi, davlat axborot resurslariga noqonuniy kirish holatlari sodir bo'lishi mumkin. Bu esa nafaqat alohida shaxslar, balki butun jamiyat va davlat xavfsizligiga jiddiy tahdid soladi.

Kiberjinoyatlarning asosiy turlariga noqonuniy kirish (xakerlik), zararli dasturlar tarqatish, internet orqali firibgarlik, bank kartalari va elektron hamyonlar orqali pul mablag'larini o'g'irlash, shaxsiy ma'lumotlarni noqonuniy yig'ish va tarqatish, shuningdek, kiberterrorizm va kiberjosuslik kabi xavfli harakatlar kiradi. Ayniqsa, so'nggi yillarda ijtimoiy tarmoqlar orqali sodir etilayotgan firibgarlik holatlari keng tarqalmoqda.

Kiberjinoyatlarni aniqlash va fosh etish jarayonida zamonaviy texnologiyalar muhim o'rin tutadi. Raqamli kriminalistika ushbu sohaning asosiy yo'nalishlaridan biri bo'lib, u elektron dalillarni yig'ish, saqlash va tahlil qilishni o'z ichiga oladi. Kompyuter tizimlaridagi log-fayllarni o'rganish, IP-manzillarni aniqlash, tarmoq trafigini tahlil qilish orqali jinoyatchilarning harakatlari fosh etiladi. Shuningdek, sun'iy intellekt va katta hajmdagi ma'lumotlarni qayta ishlash texnologiyalari kiberjinoyatlarni aniqlash samaradorligini oshirmoqda.

Kiberjinoyatlarning oldini olish masalasi esa aniqlash va fosh etishdan ham muhimroq hisoblanadi. Chunki jinoyat sodir etilishining oldini olish orqali katta miqdordagi zararlarning bartaraf etilishi mumkin. Bu borada axborot tizimlarida kuchli himoya vositalarini joriy etish, zamonaviy antivirus va xavfsizlik dasturlaridan foydalanish, ma'lumotlarni shifrlash mexanizmlarini qo'llash muhim ahamiyatga ega. Shu bilan birga, aholining axborot va huquqiy savodxonligini oshirish kiberjinoyatlarning oldini olishda muhim omil hisoblanadi. Huquqni muhofaza qiluvchi organlar faoliyatini takomillashtirish ham kiberjinoyatlarga qarshi kurashda muhim rol o'ynaydi. Mutaxassislarining malakasini oshirish, ularni zamonaviy texnologiyalar bilan ishlashga o'rgatish, xalqaro tajribani o'rganish va xorijiy davlatlar bilan hamkorlikni rivojlantirish zarur. Chunki kiberjinoyatlar ko'pincha davlat chegaralaridan tashqarida sodir etiladi va ularni fosh etishda xalqaro hamkorlik muhim ahamiyat kasb etadi.

Xulosa qilib aytganda, kiberjinoyatlarni aniqlash, fosh etish hamda ularning sodir etilishini oldini Xulosa qilib aytganda, axborot-kommunikatsiya texnologiyalarining jadal rivojlanishi kiberjinoyatlarning paydo bo'lishi va keng tarqalishiga qulay sharoit yaratmoqda. Bugungi kunda kiberjinoyatlar nafaqat alohida shaxslar, balki davlat, jamiyat va milliy xavfsizlikka jiddiy tahdid soluvchi omillardan biriga aylandi. Shu bois kiberjinoyatlarni aniqlash, fosh etish hamda ularning sodir etilishini oldini olish faoliyatini takomillashtirish zamonaviy huquqni muhofaza qilish tizimining muhim vazifalaridan biri hisoblanadi.

Kiberjinoyatlarni samarali aniqlash va fosh etishda raqamli kriminalistika, sun'iy intellekt, katta hajmdagi ma'lumotlarni tahlil qilish texnologiyalaridan foydalanish muhim ahamiyat kasb etadi. Ushbu vositalar jinoyatlarni tezkor aniqlash, elektron dalillarni ishonchli tarzda qayd etish va jinoyatchilarni javobgarlikka tortishda muhim omil bo'lib xizmat qiladi. Shu bilan birga, huquqni muhofaza qiluvchi organlar

xodimlarining kasbiy malakasi va texnik salohiyati kiberjinoyatlarga qarshi kurash samaradorligini belgilovchi asosiy omillardan biri hisoblanadi.

Kiberjinoyatlarning oldini olish masalasi esa profilaktik yondashuvni talab etadi. Axborot tizimlarida zamonaviy himoya mexanizmlarini joriy etish, kiberxavfsizlik standartlariga rioya qilish, foydalanuvchilarning raqamli savodxonligini oshirish orqali ko‘plab jinoyatlarning sodir etilishiga barham berish mumkin. Ayniqsa, yoshlar va ijtimoiy tarmoqlardan faol foydalanuvchilar o‘rtasida tushuntirish ishlarini olib borish muhim ahamiyatga ega.

Shuningdek, kiberjinoyatlar ko‘pincha transmilliy xarakterga ega bo‘lgani sababli, xalqaro hamkorlikni rivojlantirish, xorijiy davlatlarning ilg‘or tajribalarini o‘rganish va axborot almashinuvini kuchaytirish zarur. Faqatgina kompleks, tizimli va uzluksiz choralar orqali kiberjinoyatlarga qarshi samarali kurash olib borish, raqamli makonda xavfsizlik va barqarorlikni ta‘minlash mumkin. Shu ma’noda, kiberxavfsizlikni ta‘minlash davlat va jamiyatning umumiy mas‘uliyati bo‘lib, har bir fuqaroning ongli yondashuvi muhim ahamiyat kasb etadi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. O‘zbekiston Respublikasi Jinoyat kodeksi. – Toshkent.
2. O‘zbekiston Respublikasi “Axborotlashtirish to‘g‘risida”gi Qonuni. – Toshkent.
3. O‘zbekiston Respublikasi “Kiberxavfsizlik to‘g‘risida”gi Qonuni. – Toshkent.
4. Mirziyoyev Sh.M. Raqamli iqtisodiyotni rivojlantirish bo‘yicha ma‘ruzalar va chiqishlar. – Toshkent.
5. Wall D.S. *Cybercrime: The Transformation of Crime in the Information Age*. – London: Polity Press, 2007.
6. Yar M. *Cybercrime and Society*. – London: Sage Publications, 2013.
7. atsiya, 2023.
8. Usmonov R. Axborot xavfsizligi va himoya tizimlari. Toshkent, 2022.
9. INTERPOL. *Cybercrime Annual Report*. 2023.
10. Europol. *Internet Organised Crime Threat Assessment (IOCTA)*. 2022.
11. Kasperskiy Lab. *Global Cyber Threat Report*. 2023.
12. Microsoft Security. *AI for Cybersecurity: Techniques and Tools*. 2022.
13. O‘zbekiston Respublikasi “Axborotlashtirish to‘g‘risida” Qonuni. 2022.
14. Norton Security. *Cyber Threat Intelligence*. 2023.
15. Rahimov D. Zararli dasturlarni aniqlash va oldini olish. Toshkent, 2021.
16. To‘xtasinov A. Raqamli firibgarlik va profilaktika texnologiyalari. Farg‘ona, 2022